

TEOL- *information*

Nr. 1. Februar 1990

Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

- Kontakt 4
- Velkommen ! 5
Af dekan, dr. theol. John Strange
- Kalkmalerierne 7
Af afdelingsleder, dr. theol. Knud Banning
- „Bibelsk teologi“ - en præsentation 13
Af lektor, dr. theol. Jesper Høgenhaven
- Religionernes teologi 19
Af professor, dr. theol. Theodor Jørgensen
- Om at studere teologi anno 1990 23
Af professor, dr. theol. Niels Peter Lemche
- Praktisk teologi - et nyt og gammelt fag 32
Af lektor, cand. theol. Eberhard Harbsmeier og
lektor, cand. theol. Hans Raun Iversen
- Tidsskrifter udgivet ved Det teologiske Fakultet 37
- Kalender for forårssemestret 1990 42

KONTAKT

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september.

TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelse rettes til:

Birthe Andersen,
Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46, 4.sal,
1150 København K.,
telf. 33 15 28 11, lokal 277.

Ansvarshavende redaktør:
Dekan, dr. theol. John Strange.

Redaktionskomité:

Hans Raun Iversen, Niels Peter
Lemche, Lauge Olaf Nielsen.

Lay-out og sats: LN DATA.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg
A/S.

Artikler, der offentliggøres i
TEOL-information, kan citeres
med angivelse af kilde.

Oplag: 2500.

Velkommen !

Det er altid et voveligt foretagende at starte et nyt blad. Der er en risiko for, at det ender i nærmeste papirkurv uden at blive læst. Det er en risiko, som altid er til stede, når man trænger sig på. For man trænger sig på, når man uopfordret sender noget til andre og beder dem læse det.

Men det vigtigste er vel, at man har noget på hjerte, noget som man synes det er vigtigt at delagtiggøre andre i.

Og det er det sidste, der er grunden til, at det teologiske fakultet ved Københavns Universitet vover at lancere endnu et blad i den danske jungle. Vi er så ubeskedne at tro, at vi laver noget vigtigt, selv om vi ikke er store, - ikke engang sammenlignet med vort søsterfakultet i Århus. Vi er meget specielle ved Københavns Universitet, det ældste fakultet, det mindste fakultet, og snart det eneste med kun én uddannelse. Vi er også specielle ved at have den længste videnskabelige tradition, i virkelig-

heden mere end 2000 år. Nu er der dem, der mener, at det er 2000 år for meget, og at vort arbejdsområde forlængst er passé, og det er blandt andet til dem, vi skriver.

Vi vil nemlig gerne fortælle om, hvad vi laver, og hvorfor vi laver det. Vi vil gerne fortælle om, hvorfor det er vigtigt, at der er et teologisk fakultet ved universitetet, og hvorfor man ikke bare kan nøjes med en præsteskoole eller to i Danmark. Det vi laver er nemlig ikke „bare“ at uddanne præster, vi varetager også, sammen med humaniora, men med en særlig dimension, en vigtig del af den forskning, som har gjort Danmark - og Europa, for den sags skyld - til noget særligt. Vi tror, vi dårligt kan undværes, og derfor kan vi heller ikke leve skjult.

Det lyder ubeskedent, og er det også, men TEOL-information skal prøve at formidle det, både inden for og uden for universitetsverdenen.

Meningen er, at vi skal fortælle,

dels i generelle træk, hvad der foregår på fakultetet, men også, og navnligt, give de enkelte institutter og lærere mulighed for at præsentere deres fag eller projekter og resultater. Dette vil vi prøve på to gange om året, ved begyndelsen af hver semester, og efterhånden gennemgå hele fakultetet. Samtidig vil vi gerne med en „kalender“ gøre opmærksom på mere udadvendte arrangementer og lokke gæster ind

på fakultetet til at deltage i nogle af vore aktiviteter. Vores opgave er nemlig ikke blot at forske og undervise, men også at formidle vort arbejde uden for universitetet.

Vi håber læserne tager pænt imod os, når vi trænger os på uden at være inviteret.

*John Strange
Dekan*

Dekan, dr. theol. John Strange har bibelsk arkæologi som sit særlige område og deltager jævnligt i udgravningsprojekter i den nære orient.

Kalkmalerierne

*Af Knud Banning
Institut for Kirkehistorie*

Kalkmalerierne kan man studere nærmere hos kunsthistorikerne ude på Amager Universitet. Studenterne i teologi finder man inde i København K., nemlig i Købmagergade, og her sidder de naturligvis med deres næser nede i Bibelen og alle andre bøger, gamle og nye, der har noget at gøre med kirken.

Det er sagt mange gange, og begge dele er helt rigtige. Alligevel er der også studenter i teologi, som hver uge tilbringer mange timer med at studere kirkelig kunst og navnlig den store billedsamling med fotos af kalkmalerier, vi har på Det teologiske Fakultet, nemlig på Institut for Kirkehistorie. Hvorfor?

Fordi Det teologiske Fakultet er frit. Det er et fristed for dem, der gerne vil fordybe sig i alt, der har med den kristne kirke og dens nærmere og fjernere omgivelser at gøre, dengang og nu, og det er bestemt ikke så lidt. Der er mange i vores eget land og ude i den store verden, der stadig har forbindelse

Knud Banning er afdelingsleder på Institut for Kirkehistorie og forestår arbejdet ved Kalkmaleriregistranten.

med kirken, også af det, der er halvt eller helt ukirkeligt. Og når en ny student har lært sig de gamle sprog, navnlig græsk, grundigt og har lugtet lidt til Det gamle og Det nye Testamente, til kirkehistorie, dogmatik og etik, skal hun eller han også skrive en afhandling over et selvvalgt emne. Den skal være

akademisk, dvs. orientere om hovedpunkter i emnet, bygge på danske eller udenlandske specialværker og selvstændigt vurdere et eller flere hovedtræk. Men man vælger selv og helt frit det emne, man vil skrive om, og alle emner, selv det mest mærkelige, falder inden for et af de fem hovedfag på fakultetet. Og blandt lærerne vælger man selv og ligeså frit sin rådgiver. Det er lærernes opgave at vurdere, om der er skrevet gode bøger nok til at belyse emnet forsvarligt. Det er ikke altid tilfældet, og så prøver lærer og student i fællesskab at give emnet en lille drejning, så det kommer så nært som muligt til det, studenten ønsker, og samtidig kan holde den akademiske standard. Det kan man da kalde service.

Nu skulle man tro, at studenter foreslog mange mærkelige og forskellige emner. Men stort set er det ikke tilfældet, for en almindelig student vil under selve studiet blive overvældet af den rigdom af spændende emner, der kan skrives noget fornuftigt om. De fleste har studenterne ikke hørt om før, og ofte kan det ligefrem være svært at vælge mellem dem. Men man skal altså finde et emne, og nogle vælger så at skrive om kirkelig kunst, måske om flere eller nogle få af de mange kalkmalerier fra middelalderen, der er bevaret i de danske kirker.

Når det er muligt at studere kalkmalerier så intensivt herinde,

skyldes det Nationalmusæet. For 25 år siden henvendte dr. Norn, der var inspektør for kalkmalerierne, sig til Institut for Kirkehistorie, der dengang var det eneste på fakultetet og på nogle få år havde vist, at det kunne håndtere store og uvante opgaver. Han foreslog, at et hold studenter gennemgik alle arkiver på musæet og lavede en samlet fortegnelse, en såkaldt registrant, over samtlige motiver på danske kalkmalerier! Det havde man længe ønsket at få, og det ville være til gavn for mange slags studier. Som sagt, så gjort, et hold studenter fra flere fag fik ordnet den sag på halvandet år, senere kom de selv ud i kirkerne, og fra Skåne, Halland og Blekinge var der et helt hold, der indsamlede fotos af samtlige kalkmalerier og oplysninger om dem - vi undersøgte 306 kirker. Alt det, vi fandt, udgav vi på engelsk i et stort værk på fire bind. Det havde svenskerne aldrig taget sig sammen til, de ville gerne arbejde sammen med os, og det ville man også i Norge og Finland. Nu er der tilsvarende registranter i Stockholm, Oslo og Helsingfors. Og da vi gerne ville holde kontakten med hele denne kreds, begyndte vores studenter i 1970 at udsende et lille kvartalsskrift som „Skalk“ - vores hedder „ICO - iconographisk post“. Det udgives nu af vores venner i Stockholm og med engelske resuméer, fordi det sælges i 15 lande over hele verden.

Nogenlunde regelmæssigt har vi også udsendt større bøger med artikler, som egentlig er foredrag fra vores fællesmøder hvertandet år.

Der skal være studenter med til disse møder. De har ofte været den drivende kraft i vores arbejde, uden dem var det slet ikke gået, og det synlige resultat er altså de to eksemplarer af den omtalte registrant, vi har stående på Institut for Kirkehistorie. I det ene er kortene og fotografierne opstillet efter emner, man begynder med skabelsen og slutter naturligvis med billederne af dommedag. I det andet er de tilsvarende kort og fotos opstillet topografisk, dvs. efter kirkerne, hvor malerierne findes. Desuden har vi en stor samlig dias, som stadig vokser, og et ret omfattende bibliotek med bøger om kirkelig kunst lige fra dens første tid. Intet må tages ud af lokalet, men når vi har set studenterne lidt an, får de fri adgang til alle herlighederne og kan altså sætte sig hen og frit lade billeder af store og små kunstværker fra næsten to tusinde år passere revy. De kan gøre det, når de har tid og lyst, om dagen eller om natten, på helligdage lige så godt som på hverdage.

Studenterne må altså selv afgøre, om de vil skrive deres afhandling netop om kalkmalerier eller anden kirkelig kunst. En del gør det, og nogle går så højt op i emnet, at det bliver deres hovedsag i studieårene - det går ikke altid ud

over de andre fag. Der var engang en, der læste hele Bibelen igennem for at forstå kalkmalerierne bedre, og hvor mange studenter har gjort det af sig selv? Og de studenter, der virkelig gør noget ud af det, kan undertiden skabe resultater af blivende værdi. To af dem, der var med i Skåne, undrede sig over en gruppe kalkmalerier, hvor Vorherre altid skaber Adam op af en kasse - og den samme kasse genfinder man i malerier af de døde opstandelse på den yderste dag. Men den kasse er jo slet ikke nævnt i Bibels beretninger, og hvordan kommer den ind i billedet? Jo, påviser den ene ved hjælp af billeder i gamle bøger, i virkeligheden er kassen en grav, som de døde genopstår af, og når Adam skabes op af den samme kasse, viser det tydeligt, at man den gang opfattede Adams skabelse som akkurat det samme, nemlig at Gud skaber liv i dødt, Sjælen og dens skjulte liv var bestemt ikke det vigtigste. Det kan være rigtigt nok, siger den anden, men i virkeligheden stammer kassen fra de skuespil, som man dengang opførte inde i de store kirker. Teksterne er endnu bevaret i udlandet, og af dem kan man se, at før spillet om verdens skabelse begyndte, blev han, der skulle spille Adam, anbragt i en kasse, som Vorherre så kunne rejse ham op fra - og det må være den kasse, der er malet med på kalkmalerierne. Deres diskussion herom findes naturligvis i

„ICO - iconographisk post“ for 1970 og 1971, og deres indlæg er stadig blandt det allerbedste, der er skrevet om dette emne, herhjemme og i udlandet.

En anden opdagelse, nogle studenter gjorde, udviklede sig mere dramatisk. De var også med i Skåne og kom til kirken i Västra Sallerup, som er berømt for at have det eneste billede fra middelalderen af den navnkundige dronning Margrete, død 1412. Som man ser, er kalkmaleriet nu noget utydeligt, det er der så mange af dem, der desværre er blevet gennem årene - tydeligst er den charmerende dame til venstre, som efter indskriften er fru Pernille Thott, her gengivet med tidens sidste mode, hatten så stor som et møllehjul. Det er den høje, lidt utydelige dame midt

i billedet, der skal være dronning Margrete. Hun modtager en gave fra den knælende ridder til venstre og rækker den så videre til det Jesus-barn på Marias skød, der engang kunne ses helt tydeligt yderst til højre. Det var en berømt svensk forsker, der gik ind for, at kvinden i midten måtte være dronning Margrete, og det er en dristig påstand, for så er kalkmaleriet det eneste billede fra samtiden, vi har af hende. Påstanden virkede også som en rød klud på studenterne, og nu kan jeg fortælle, at de fik sat et par stiger op til billedet, og ved hjælp af lidt særligt lys og andre midler afslørede de - at figuren simpelthen var forkert restaureret! De kunne se de oprindelige streger, og af dem var der kun bevaret et par enkelte i midten af

billedet. Restauratoren må have set for sit indre øje, at de kunne samles til at forestille en høj kvindeskikkelse uden glorie - så havde den forestilte Maria, Jesu moder - og de streger, der manglede, malede han så selv til! Uha, uha, men sådan gør restauratorer heller ikke mere. Andre argumenter talte også imod hans idé, og studenterne kunne tilmed vise, hvordan de oprindelige streger kunne kombineres til figurer, man kendte andetsteds fra i den tilsvarende scene, nemlig de hellige tre konger, og den tolkning er langt mere sandsynlig.

Dette er videnskab på højt niveau, gjort af studenter, og redegørelsen kan man naturligvis også læse i „ICO - iconographisk Post“, årgang 1971. Artiklen hedder meget naturligt „Dronningen er død - kongen lev“, men var oprindelig kaldt „Kønsskifte i Västra Sallerup“, fordi man den gang lige havde været optaget af de operationer, der gjorde mænd til kvinder, eller var det omvendt, men det blev forhindret af en af vore venner, en kunsthistoriker, i et lidt sippet øjeblik. Og heftet med afsløringen kom ved juletid, just som den meget livskraftige dansk-skånske forening udsendte sit julemærke, der netop forestillede - dronning Margrete i Västra Sallerup! I de dage ønskede jeg, at vore studier havde lidt mindre forbindelse med den barske virkelighed, men en trøst for foreningen og andre er det, at

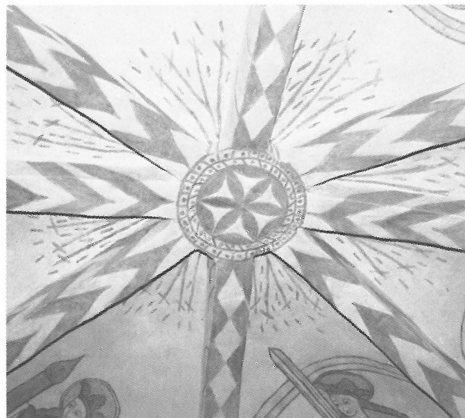
den falske dronning stadig kan ses på væggen i Västra Sallerup kirke.

Den slags kan øvede studenter nå til. Men man begynder mere ordinært, med at høre noget om kalkmalerier og registranten, så deler studenterne sig i smågrupper, der hver skal undersøge udviklingen af et enkelt motiv gennem hele middelalderen, f.eks. „Kain myrder Abel“, „Abraham ofrer Isak“ eller „Jesu dåb“. Motiverne forandrer sig nemlig i stort eller småt gennem hele middelalderen, og det er disse forandringer, der kan afsløre ændringer i opfattelsen af motivet. Studenterne skal også udrede forandringer i motivernes placering i kirken og i de scener, deres motiv kombineres med, for også det kan afsløre en anden og forandret opfattelse. Mange af kalkmalerierne er jo rene kunstværker, men vi opfatter dem principielt som et meddelelsesmiddel på linje med f.eks. skrift og bogstaver, og derved holder vi os ganske nært til de andre teologiske fag, hvor man altid læser skrift i bøger. Ligheden er altså den, at ligesom man anbringer bogstaver i smågrupper på en vandret linie og derved danner ord og udtrykker meninger, sådan må man også skrive med billeder - faget hedder faktisk „ikonografi“ og det betyder netop at skrive med billeder og de billeder, der hører sammen, kan man naturligvis anbringe på en vandret linie ganske som bogsta-

ver. Men de, der hører sammen, kan man også anbringe oven under og neden under hinanden og tillige anbringe dem over for hinanden, så rummet udnyttes - den mulighed har man ikke, når man skriver på papir. Og undertiden kunne malerne gøre alle tre ting på samme tid, men så var de også drevne, og så er det det højere skoleridt, man præsenteres for hos dem.

At enkelte af de anonyme malere kunne drive det så vidt, kan man argumentere fornuftigt for, og også hos os er det kun argumenterne, der tæller. Argumentationen kan ikke vises her, men den virker udfordrende og ny. Det er dog ikke det eneste nye, vi håber på at få frem. Vi prøver i disse år at få hele registranten i København og dem i Stockholm, Oslo og Helsingfors omsat til data. Det er meget naturligt, fordi vi så kan få dem samlet, og et så stort, ensartet materiale, som vi kan fremlægge om kalkmalerier, findes ikke andetsteds i hele verden. Men det er ikke den eneste grund til, at vi gerne vil begynde på databehandling. Der er nemlig nogle motiver på kalkmalerierne, vi ikke kan sætte navne på, vi må måske til at bruge numre. Hidtil har vi i overensstemmelse med hele traditionen i denne forskning beskæftiget os med figurer, vi kan genkende, altså personer, dyr, planter, bygninger osv. Men derudover findes der mange symboler f.eks. det, der er vist nedenunder.

Det kan vi ikke sætte navn på, men netop nu har vi øjnet en mulighed for at tolke den slags forsvarligt, altså fortælle, hvad nogle af dem står for og udtrykker. Om nogle uger skal vi igen på tur, denne gang til Jylland, for at indsamle en del af dette materiale. Det har aldrig været gjort før, og det er naturligvis kyndige folk, der skal af sted, studenter og lærere. Men det er noget af det fascinerende ved dette specielle studium, at man engang imellem må bort fra bøgerne og skrivebordene og ud til de kirker, hvor motiverne findes. Det er slidstomt og lidt dyrt, men også nødvendigt, for vi kan ikke finde ud af alle hemmelighederne blot ved at læse i bøger og se på fotos. Det var ude i kirkerne, at det hele foregik engang. Og det er stadig derude, at vore hypoteser fra instituttet skal bekræftes, afkræftes eller modificeres. Andet duer ikke.

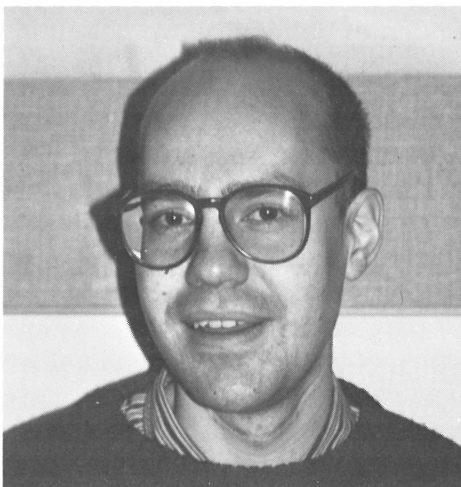
Et af de symboler, som venter på tolkning.

„Bibelsk teologi“ - en præsentation

*Af Jesper Høgenhaven
Institut for bibelsk Eksegese*

I sig selv er bibelsk teologi ikke nogen nyhed ved Det teologiske Fakultet; men med oprettelsen af et ekstraordinært lektorat i bibelsk teologi er denne disciplin blevet „institutionaliseret“ og har fået en fast og synlig plads i den teologiske arbejdsdeling.

„Bibelsk teologi“ er i sig selv ikke noget entydigt begreb. For en sproglig betragtning måtte „bibelsk teologi“ kunne betegne såvel en teologi, som Bibelen selv indeholder, som en teologi, der beskæftiger sig med, eller forholder sig til, Bibelen. Ser man på den måde, betegnelsen bruges på i forskellige traditioner, støder vi også på flere forskellige betydninger. I den engelsksprogede verden kan „bibelsk teologi“ („biblical theology“) betyde i hvert fald tre forskellige ting: For det første bruges betegnelsen i en meget bred og omfattende mening, nærmest svarende til vort „bibelsk eksegese“, om det teologiske arbejde med Bibelen overhovedet; f.eks.

Lektor, dr. theol. Jesper Høgenhaven er lektor i bibelsk teologi.

kan man i universiteternes lektionskataloger finde al undervisning i fagene Gammel og Ny Testamente annonceret under den fælles overskrift „biblical theology“. For det andet taler man i mere præcis forstand om „biblical theology“ som en teologisk specialdisciplin, der har analysen af de fælles hovedlinjer i den bibelske litteratur som sin opgave. Og for det tred-

je kan „biblical theology“ dække over en bestemt skole eller retning blandt engelske og navnlig amerikanske bibelforskere i efterkrigstiden; i denne forstand er det blevet almindeligt at tale om en „biblical theology movement“, der er kendetegnet ved visse markante synspunkter på Bibelens enhed og på den bibelske tankeverdens egenart.

I den tyske tradition er det den anden af de nævnte tre betydninger, der i reglen tænkes på, når man taler om „bibelsk teologi“. Betegnelsen „bibelsk teologi“ bruges her først og fremmest om den opgave at eftervise og forklare de temaer og forbindelseslinjer, som er fælles for de forskellige dele af Bibelen.

Disciplinens historie

Selve udtrykket „bibelsk teologi“ ser ud til at være opstået i 1600-tallet; og fra et tidligt tidspunkt bliver det knyttet sammen med pietismen og dens kritik af den orthodoxe teologi. I modsætning til orthodoxiens skolastiske læresystemer ønskede pietisterne en „bibelsk teologi“, dvs. en teologi, der først og fremmest orienterede sig ud fra Bibelen selv, og som hentede sit begrebsapparat fra de bibelske tekster. På samme tid opstod den „bibelske teologi“ som en hjælpedisciplin for dogmatikken, idet man begyndte at kalde den systematiske samling og ordning af bi-

belsteder, der skulle være grundlaget for dogmatikkens forskellige sætninger, for „bibelsk teologi“. Disse „bibelske teologier“ var en slags citatsamlinger, ordnet efter dogmatikkens temaer; den bibelske teologi fremstod således som en systematisk præsentation af den samlede Bibels „lære“ - som Bibelens egen „teologi“.

Det lå på en måde i pietismens kritik, at den bibelske teologi - summen af de bibelske teksters eget indhold - i virkeligheden gjorde de dogmatiske læresystemer overflødige: I grunden ville det bedste være at nøjes med Bibelens egen „teologi“ og med Bibelens egne begreber og udtryk i stedet for at bygge en skolastisk dogmatik - med begreber, der i hvert fald delvis stammede fra „verdslig“ filosofi - ovenpå. Med oplysningstiden og den historiske kritik bliver denne problemstilling for alvor akut; for nu mente man at kunne påvise et direkte modsætningsforhold imellem den bibelske teologi og den traditionelle dogmatik. For oplysningsteologerne blev den bibelske teologi på denne måde en slags alternativ til den dogmatik, som de kritiserede.

Det er netop oplysningstiden, der er den historiske baggrund for et af de mest indflydelsesrige forsøg på at definere den bibelske teologi og dens opgave, nemlig Johann Philipp Gablers tiltrædelsesforelæsning fra 1787 om den rette skel-

nen imellem bibelsk og dogmatisk teologi („De iusto discrimene theologiae biblicae et dogmaticae re-gundisque recte utriusque fini-bus“). Gablers pointe er, at den bibelske teologi er en *historisk* disciplin, der som sådan nøje må af-grænses fra dogmatikken.

Det er med andre ord det histo-riske indhold i Bibelen, som den bibelske teologi vil have draget frem - uafhængigt af og gerne i konkurrence med den overlevere-de kirkelige dogmatik. Den histo-risk-kritiske betragtning af Bibe-len skulle imidlertid snart komme til at betyde en radikal problema-tisering af den bibelske teologi selv. For en konsekvent historisk be-tragtning syntes forestillingen om Bibelens enhed og sammenhæng at opløse sig. Det gamle og Det nye Testamente blev for den historiske kritik til to dokumentsamlinger fra hver sin religionshistoriske sammenhæng, ligesom bibelfor-skerne blev stadig mere opmærk-somme på de mange forskellige re-ligiøse og teologiske motiver, ideer og tendenser i de forskellige dele af Bibelen. Den „bibelske teologi“ blev til de adskilte discipliner „gammeltestamentlig teologi“ og „nytestamentlig teologi“. Den dog-matiske betragtning blev for-trængt af den religionshistoriske; de gammel- og nytestamentlige „teologier“ rummede nu ikke syste-matiske fremstillinger af Bibelens „lære“ men historiske oversigter

over de forskellige religiøse fore-stillingers og ideers udvikling, så-dan som den afspejler sig i de for-skellige dele af Bibelen.

Den bibelske sammenhæng

Det springende punkt i diskussio-nen om den bibelske teologi er spørgsmålet om sammenhængen imellem Det gamle og Det nye Te-stamente, en sammenhæng, som er blevet problematiseret gennem den historiske kritik, der lader Bi-belens dele falde fra hinanden. Samtidig er det stadig Bibelen i sin helhed, som er kirkens hellige skrift - hvad der må implicere i hvert fald en eller anden form for indre sammenhæng imellem Det gamle og Det nye Testamente.

Problemet har sit historiske ud-gangspunkt i kristendommens op-ståen og dens forhold til jødedom-mens traditioner. Både Jesus og de første kristne havde hjemme i jøde-dommens sammenhæng; og jøde-dommens hellige skrifter blev som en central del af denne arv overta-get af den ældste kirke. De gam-meltestamentlige skrifter var med andre ord lige fra begyndelsen også den kristne kirkes Bibel - men det er også klart, at det først var de kristnes overbevisning om, at Gud i Jesus Kristus havde sluttet en ny „pagt“ med sit folk, der gjorde jøde-dommens hellige skrifter til Det *gamle* Testamente.

For kirken var det således op-rindelig Det gamle Testamente,

som var den „hellige skrift“; den nytestamentlige skriftsamling kommer først senere til, hvorefter forestillingen om en kanon bestående af to dele efterhånden sætter sig igennem. Historisk set indtager Det gamle Testamente altså den vigtigste plads inden for kristendommens kanon, pladsen som den „hellige skrift“ i egentligste forstand.

Kirkens overtagelse af Det gamle Testamente er et udtryk for den historiske kontinuitet imellem jødedom og kristendom. Man kan sige, at identiteten imellem Det gamle Testaments Gud, Jahve, og Det nye Testaments Gud, Jesu Kristi Fader, for så vidt er en religionshistorisk kendsgerning. Den ældste kirke var overbevist om, at den Gud, der havde åbenbaret sig i Kristus, også havde givet sig til kende i Israels historie. Det evangelium, som er Guds endegyldige åbenbaringshandling, har han forud forjættet gennem sine profeter i hellige skrifter (Rom. 1,2). Det er denne sammenhæng imellem den nytestamentlige forkyndelse og de gammeltestamentlige traditioner, som ligger i Det gamle Testaments status som den kristne kirkes hellige skrift; og det er denne sammenhæng, som er den bibelske teologis problem.

Nogle perspektiver

Den historisk-kritiske bibelforskning har frem for alt været interes-

seret i at finde tilbage til de bibelske teksters „oprindelige“ mening. Man har f.eks. spurgt, hvad de gammeltestamentlige profeters udsagn betød i den historiske situation, hvori de første gang lød, altså på Hoseas' eller Esajas' eller Jeremias' egen tid, ligesom man har forsøgt at afdække, hvad forfatterne til de „historiske“ beretninger i Det gamle Testamente i deres historiske situation ville sige med deres værker. Denne interesse for den oprindelige, historiske kontekst hænger sammen med den kritiske bibelvidenskabs egen historiske baggrund: De kritiske forskere var fra begyndelsen overbevist om, at teksternes „oprindelige“ mening også var deres sande, virkelige mening; det var derfor kritikens opgave at grave denne mening frem uden hensyn til senere fortolkninger, f.eks. i den kirkelige tradition. Denne måde at opfatte den kritiske bibelforskning på ligger i en vis forstand i forlængelse af reformationens betoning af Bibelens sande, „bogstavelige“ mening, som det gjaldt om at hævde uanset senere kirkelige traditioner. Det er imidlertid klart, at den sammenhæng imellem Det gamle og Det nye Testamente, som reformatorerne ikke havde sat mindste spørgsmålstegn ved, for den konsekvente historiske kritik måtte blive problematisk. Det viste sig nemlig, at Bibelens tekster havde hjemme i vidt forskellige histori-

ske situationer og indeholdt ud-sagn af højst forskellig art; og for den klassiske bibelkritik var teksternes oprindelige mening tillige deres virkelige mening. Når Det nye Testamente og den kirkelige tradition havde læst de gammeltestamentlige tekster som forudsigelser, der handlede om Kristus og hans gerning, var der altså simpelt hen tale om en „forkert“ fortolkning - i virkeligheden handlede disse tekster, som den historiske kritik kunne påvise, om helt andre ting. En „bibelsk teologi“ i traditionel forstand syntes hermed umuliggjort; Bibelen indeholdt jo ikke én, men mange forskellige „teologier“ eller religiøse anskuelser. Den gammeltestamentlige „teologi“ eller religionshistorie kunne højst vise, at den gammeltestamentlig-jødiske religion indeholdt visse historiske forudsætninger for kristendommen; men den traditionelle kristne forestilling om Det gamle Testamente som kirkens hellige skrift, der profetisk vidner om Kristus, måtte afvises som baseret på en illusion.

Den moderne historiske bibelvidenskab har ligesom de historiske videnskaber overhovedet måttet se i øjnene, at spørgsmålet om betydningen af overleverede tekster er langt mere kompliceret og flertydigt, end den klassiske historiske kritik havde blik for. Det lader sig ikke gøre uden videre at identificere betydningen af en tekst med

dens „oprindelige“ mening eller med forfatterens „hensigt“; for en tekst har sin egen betydning, der måske først bliver tydelig i lyset af tekstens virkningshistorie. Det er endvidere ikke givet, at en tekst altid har en bestemt entydig mening, der er den „rigtige“ i modsætning til andre meninger. Sådanne problemer, som hermeneutikken længe har arbejdet med, og som naturligvis også optager moderne litteraturvidenskab, kan ikke undgå at have betydning også for den teologiske betragtning af Bibelen.

Det er nemlig på fortolkningens plan, at sammenhængen imellem Det gamle og Det nye Testamente i første række hører hjemme. Den kristne traditions læsning af Det gamle Testamente repræsenterer en fortolkning af dets traditioner; og denne fortolkning fortsætter og indgår i en traditionshistorie (inden for jødedommen), som netop også er en fortolkningshistorie. Det er denne traditions- og fortolkningshistorie, som er genstanden for den bibelske teologi. Den bibelske teologi er lige så „historisk“ som den klassiske historiske kritik; men den er ikke entydigt fikseret på teksternes „oprindelige“ betydning. Den forsøger ikke at finde tilbage til nogle oprindelige grundideer eller -temaer i Det gamle Testamente for derefter, så godt det nu lader sig gøre, at konstruere en eller anden saglig sammenhæng imellem disse ideer og kri-

stendommen. I stedet tager den sit udgangspunkt i den historisk givne sammenhæng, dvs. fortolkningshistorien, og forsøger så at sige fra den modsatte side, nemlig fra kristendommen og Det nye Testamente at forstå, hvad der i denne proces sker med de gammeltestamentlige traditioner.

Det vil i praksis sige, at den bibelske teologi må interessere sig både for motiver og sammenhænge i teksterne i deres oprindelige historiske kontekst - for så vidt som

man ved hjælp af historisk kritik kan finde tilbage til denne kontekst - og for teksternes plads i traditions- og fortolkningshistorien. Den bibelske teologi kan ikke demonstrere, om den kirkelige fortolkning af de gammeltestamentlige traditioner i lyset af Kristus-åbenbaringen er den „rigtige“ fortolkning. Men den kan nærme sig en bedre forståelse af, hvad denne fortolkning, som den foreligger historisk og aktuelt, indebærer.

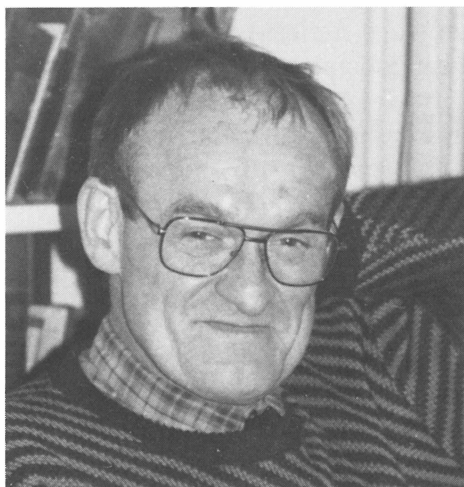
Religionernes teologi

*Theodor Jørgensen
Institut for systematisk Teologi*

I betegnelsen „religionernes teologi“ ligger noget af en programmerklæring. Den er udtryk for, at kristen teologi vil tage mødet med de andre store verdensreligioner, der finder sted i disse år, anderledes alvorligt, end det er sket længe.

Overbevisningen om kristendommens absolutthed eller om kristendommen som det højeste udviklingstrin i religionshistorien førte adskillige generationer af teologer (med enkelte undtagelser) til enten at betragte andre religioner som hedenskab og afgudsdyrkelse eller som udviklingstrin henimod kristendommen. Det siger sig selv, at denne holdning meget let kunne føre til, at kristen mission i tredje verden blev opfattet som en side af den vestlige civilisations imperialisme og derfor også afvist af mange, i særdeleshed i Asien.

Men også de kristne kirker i den tredje verden har reageret skarpt imod denne i kristendommen udbrede forståelse af andre religio-

Professor, dr. theol. Theodor Jørgensen.

ner, fordi den medførte et stort identitetsproblem for dem. Den adskillelse af religion og kultur og heraf følgende sækularisering af kulturen, som har fundet sted i vesten i løbet af de sidste århundreder, er endnu utænkelig i store områder af den tredje verden. Her udgør kultur og religion en uløselig enhed. Og de kristne i den tredje verden deler disse religiøse kultu-

rer. Skal de fordømme dem som hedenskab eller anse dem for at være lavere udviklingstrin, bliver de hjemløse i deres egne sammenhænge. Derfor bestræber kristne teologer i den tredje verden sig på at formulere en anderledes positiv bestemmelse af forholdet mellem kristendommen og de andre religioner. Og disse bestræbelser er også blevet taget op blandt teologer i vesten. „Religionernes teologi“ er en slags fællesbetegnelse for disse bestræbelser, der indbyrdes kan forme sig ret forskelligt.

Det er ganske bevidst, at flertalsformen er anvendt i stedet for entalsformen. At tale om en religionsteologi kunne friste til antagelsen, at det drejer sig om udfoldelsen af en religionsfænomenologisk og religionsfilosofisk baseret gudslære, der kunne være en slags fællesnævner for de enkelte religioner. Men ethvert forsøg på noget sådant har altid vist sig at lide af en sådan abstraktion, at det så at sige kun blev af akademisk nytte. Flertalsformen vil pointere, at religionerne skal tages alvorlige i deres historiske konkrethed. Lige som Guds åbenbaring i Jesus af Nazareth fandt sted i en bestemt historisk-kulturel sammenhæng, der er af betydning for åbenbaringens indhold, sker forkyndelsen af ham sidenhen og i dag også i en bestemt historisk-kulturel sammenhæng, forskellig fra tid til tid og sted til sted, men ligeledes af

betydning for forkyndelsens indhold og formidling.

Understregningen af denne historisk-kulturelle eller kontekstuelle sammenhæng sker ikke kun ud fra en simpel hermeneutisk overvejelse om, at man kun kan formidle et budskab, hvis man kender modtagerens sprog og forestillingsverden. For da tilkendes teksten ingen selvstændig værdi i forhold til teksten, og ordet bliver ikke for alvor kød (jvf. Joh. 1,14), men får kun en ny klædedragt af lidt andet kulturelt snit. Men netop dette er et vigtigt anliggende for en religionernes teologi at fastholde, at alle religioner hver især har deres særlige betydning i forhold til kristendommen, der er analog til jødedommens. Hvad der menes med dette, kan i en dansk sammenhæng tydeliggøres ved at inddrage Grundtvigs tanker om forholdet mellem folkelighed og kristendom.

Grundtvig ser folkeligheden i Ny Testaments beretning om Guds Søns menneskevordelse repræsenteret af Johannes Døberen. Han er legemliggørelsen af jødisk folkelighed med dens tro og forventninger, og som sådan er han vejbereder for Jesus. En sådan vejbereder må der altid være, hvis evangeliet for alvor skal fæste rod i et bestemt land og folk. Og lige som Guds Søn, da han blev menneske, blev et ganske bestemt menneske, jøden Jesus, må evangeliet indfældes i en bestemt folkeligheds

sammenhæng for at kunne skabe tro. Der må i folkeligheden være bud efter evangeliet. Ellers forbliver det en fremmed gæst. Og dette bud efter evangeliet udgør de enkelte folkeligheders selvstændige betydning for kristendommen, der udfoldes i kristendommens historie.

Men nu er tredie verdens folkeligheder i et meget stort omfang sammenfaldende med religionerne på stedet. Disse må derfor undersøges med henblik på spørgsmålet, i hvilken forstand de har bud efter evangeliet, og evangeliet har bud til dem. Tilspidset sagt må der på samme måde kunne tales om hinduistisk, buddhistisk eller muslimsk kristendom, som man f.eks. har talt om jøde kristendom og hellenistisk kristendom. Ellers forbliver de kristne kirker i tredie verden bare at være „kolonier“ for en vestlig religionsform.

Den teologiske begrundelse for at tale om en religionernes teologi er af kristologisk og pneumatologisk art. Hvis alt i Himlene og på jorden skabtes ved Kristus og til ham som det evige Guds- og skaberord (jvf. Kol. 1,16 og Joh. 1,1 ff.), må Kristus også sætte sine spor i andre religioner, og Gud som Jesu Kristi og vor Fader være nærværende i dem, omend skjult. Og er Helligånden Guds universelle skaberånd, ved hvis virke hele skabningen fastholdes i dens relation til Kristus, så må også andre reli-

gioners spiritualitet tolkes i et pneumatologisk perspektiv. Med andre ord underkaster en religionernes teologi de andre religioner en trinitarisk tolkning.

Men hvordan er dette muligt i forhold til religioner, der ikke er monoteistiske eller måske slet ikke engang teistiske (som f.eks. buddhismen)? Her må interessen især samle sig om den selv- og verdensforståelse, som kommer til udtryk i vedkommende religions ritualer, hellige tekster, sæd og skik. For hvis ethvert menneske er skabt i Guds billede, som kristen tro påstår, er det i de nævnte sammenhænge, at man må finde udtryk for denne gudbilledlighed og dermed indirekte udsagn om Guds nærvær i denne religion. Man kan f.eks. spørge, om der ikke i et dybdeperspektiv er en tilsvarende imellem Jesu tale om at miste sit liv for at vinde det og buddhismens fremhævelse af det nødvendige i at give afkald i livet.

I forbindelse med Jesu fødsel plejer man at tale om, at den skete i tidens fylde. Hermed mener man, at i Israels og den gamle verdens historie var tiden blevet inde til, at Jesus skulle fødes. Hver gang evangeliet fæster rod i andre og nye sammenhænge, gentages dette på en måde. Det sker, når tiden er inde, når sammenhængen står åben og rede. Det er denne åbenhed i enhver religion, som en religionernes teologi bestræber sig på

at afdække. Og det kan selvfølgelig kun ske ved at tage de andre religioners selvforståelse alvorlig.

Det siger sig selv, at en religionernes teologi drives bedst i de religioners sammenhæng, som man ønsker at beskæftige sig teologisk med. Og tilsvarende er det teologer med baggrund i disse religioner, der er de første og bedste til at gøre arbejdet. Alligevel kan vi i den vestlige verden ikke komme uden om at deltage i dette arbejde. For det første møder vi nu de andre store verdensreligioner i vore egne sammenhænge og kan derfor ikke undslå os en teologisk samtale med dem. For det andet ved vi fra det teologiske arbejde med kirkens historie, i hvor høj grad de forskellige artikulationer, som kristen tro har fået i forskellige sammenhænge i tidens løb, er medvirkende til at give en klarere og mere distinkt forståelse af den kristne tros indhold i dag. Det er en væsentlig be-

grundelse for at bedrive kirkehistorisk forskning som teologisk disciplin. Men det samme må gælde for de artikulationer, som kristen tro får i dag i andre religioners sammenhæng. Også de kan hjælpe os i vor sammenhæng til en bedre og mere distinkt forståelse af evangeliet.

Derfor har vi ved Det teologiske Fakultet ved Københavns Universitet da også i de senere år beskæftiget os med afrikanske, latinamerikanske og asiatiske teologier samt med spørgsmål vedrørende forholdet mellem kristendommen og de andre religioner og udformningen af en religionernes teologi. (Jvf. hertil f.eks. Peder Nørgaard-Højen (red.): *Kristendommen og de andre religioner*. Anis Århus 1988. Her er aftrykt en række universitetsforelæsninger af forskellige bidragsydere, holdt i efterårssemestret 1986 og forårssemestret 1987.).

Om at studere teologi anno 1990

*Af Niels Peter Lemche
Institut for bibelsk Eksegese*

Studenterne, der begyndte på teologi den 1. september 1989, er de første, der har fået fornøjelsen at afprøve den nye, stramme teologiske studieordning, som undervisningsministeren havde underskrevet ikke meget mere end en uge før semesterstarten. Forfatteren, der er formand for Det teologiske Studienævn, redegør her for opbygningen og indholdet af den nye studieordning samt for de overordnede hensigter bag ordningen.

Stigende studentertal — fallende gennemførelsesprocent

Fædrene og - i mindre antal - mødre til de nuværende studerende ved Det teologiske Fakultet blev undervist efter en studieplan, der stort set havde været uændret i en menneskealder. Den eneste større „pædagogiske“ nyordning havde i nyere tid været indførelsen af en teologisk forprøve. Til gengæld har de seneste to årtiers studerende oplevet en stribe af nye studieordninger, eller revisioner til studie-

Professor, dr. theol. Niels Peter Lemche er formand for det teologiske studienævn

ordninger.

Disse studieordninger skulle alle uanset det nærmere indhold have gjort det muligt for studenten at færdiggøre sit studium inden for en nærmere afgrænset periode. Studietiden kunne svinge mellem ca. fem et halvt år og seks et halvt år, alt efter den studentereksamen, som vedkommende student

havde bragt med sig til universitetet. Ligemeget hjalp det på studietiden, for de fastsatte grænser for studietid blev på ingen måde respekteret. I stedet for en gennemsnitlig studietid, der lå omkring de seks til seks et halvt år, kunne man i praksis regne med en studietid for en teologistuderende, der nærmede sig de ti år.

Denne situation med den lange studietid behøvede man dog ikke uden videre at beklage, idet det langtfra var sikkert, at Folkekirken havde et større behov for helt unge præster, dvs. præster, der knapt var blevet femogtyve år (mindstealderen for præster), når de indsattes. Hvis blot der år for år kom så mange teologiske kandidater fra de teologiske fakulteter, at de kunne erstatte afgangene fra præstestillinger, var den lange studietid måske et mindre onde. Imidlertid lå problemet lige netop her, idet det i virkeligheden kun i kortere perioder i nyere tid lykkedes at færdiggøre det nødvendige antal teologiske kandidater.

Resultatet var en præstemangel, der blev mærkbar i 1960'erne og i 1970'erne. Ét af midlerne til at begrænse denne var i 1970'erne at indføre en såkaldt „nødpræsteordning“, der gav mennesker med en begrænset teologisk uddannelse tilladelse til at søge præsteembeder i Folkekirken. Ordningen blev stoppet ved indgangen til 1980'erne, idet man på dette tidspunkt

mente, dels at den akutte fare for præstemangel ikke eksisterede længere, dels at fakulteterne „producerede“ tilstrækkelig med kandidater til at undgå en mangel på præster i fremtiden. Det sidste mente man at kunne opnå ved i den samme periode at indføre mere „pædagogiske“ studieordninger. Herved regnede man på den ene side med at kunne begrænse den lange gennemsnitlige studietid og på den anden at øge gennemførelsesprocenterne, dvs. nedbringe det spil af gode kræfter, som de fleste afbrudte studieforløb medfører.

Desværre har det vist sig, at forhåbningerne intet hold havde i virkeligheden. Lige siden slutningen af 1970'erne har Det teologiske Fakultet i København oplevet en markant nedgang i gennemførelsesprocenten, hvilket i praksis har ført til en paradoksal situation: På trods af, at Det teologiske Fakultet på nuværende tidspunkt har flere gange så mange studerende som for tyve år siden, er det årlige antal af teologiske kandidater, der udgår fra fakultetet, overhovedet ikke steget. Gennemførelsesprocenten er i realiteten omvendt proportional med antallet af studerende ved fakultetet. Oven i købet viser statistisk materiale, at der indtraf dramatiske fald i gennemførelsesprocenten lige netop på det tidspunkt, hvor - ifølge beregningerne - de første kandidater, der havde taget embedseksamen efter den

første af de nye pædagogiske studieordninger, skulle være færdige med at studere, dvs. i slutningen af 1970'erne.

Der kan være mange årsager til denne mildest talt uheldige udvikling.

Fra studenternes side har man ikke mindst peget på sociale forhold for de studerende, som angiveligt skulle være forværret igennem halvferdserne og firserne. En stadig større del af de studerende stifter familie og påtager sig sociale forpligtelser, som må honoreres, før der er tid til at studere.

Fra lærerside kan man kun bekræfte, at den sociale begrundelse for den ringe gennemførelsesprocent er korrekt. Denne begrundelse kendes af enhver universitetslærer, der har oplevet undervisningshold, der er præget af ustabilitet, ikke pga. de studerendes manglende lyst til at deltage eller manglende kvalitet i undervisningen, men fordi de studerende har været optaget af erhvervsarbejde for at opfylde deres forpligtelser over for deres familie.

Andre årsager til den her beskrevne højst ulyksalige situation kunne også fremdrages, bl.a. at mens der fandt en kraftig udvidelse sted af fakultetets lærerstab i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, er der nok kommet nye stillinger til siden da, men ikke i et antal, der svarede til studenterudviklingen.

Kravene til ny studieordning

Den nye studieordning, der er indført fra efteråret 1989, og som må formodes gennem 1990'erne at danne rammen om de teologistuderendes arbejde på universitetet, må siges at være et svar på den sidste del af problemet med den lave gennemførelsesprocent. Da det p.t. må regnes for umuligt at forøge antallet af undervisere, må man i stedet forsøge at effektivisere undervisningen i alle dens aspekter. Hvad angår den økonomiske side af sagen, skal den ikke beskæftige os her. Fra regerings og folketings side har man ydet et bidrag til effektiviseringen ved en reform af studiestøtten til de studerende, der skulle bevirke, at disse i højere grad kan koncentrere sig om det at studere - som det er nu, er vi plaget af „deltidsstudenter“.

Samtidigt stillede der krav til fakultetet om at gennemføre en ændring af studiet, der gjorde det kortere, idet det formodedes, at denne forkortelse under alle omstændigheder ville medvirke til at nedbringe studietiden. I denne forbindelse forelå der krav fra undervisningsministeriet om i videst muligt omfang at følge en model for det teologiske studium, der allerede var benyttet til en omstrukturering af de humanistiske uddannelser. I den såkaldte „humanist-bekendtgørelse“ opereres der med en grunduddannelse af to års varig-

hed og med et mere alment indhold, samt med en overbygning på tre år med en uddybning af studieindholdet. Siden er denne grundmodel blevet suppleret med en *bachelor* grad, hvorefter studerende med tre års uddannelse kan forlade universitetet med et papir på et gennemført studium, samt med en Ph.D. grad efter angelsaksisk mønster, dvs. en videnskabelig overbygning på det egentlige studium.

Endvidere blev det fremsat som en forudsætning for godkendelsen af en teologisk studieordning, at denne imødekom kravet om fleksibilitet i forholdet til andre studier, dvs. at studerende fra andre fag

ville kunne få modregnet deres hidtidige studieaktivitet med studieelementer inden for teologi. Endelig blev der formuleret krav om, at studieordningerne ved de teologiske fakulteter i København og Århus for fremtiden skulle være så identiske, at studieskift ikke blev modarbejdet af forskellige måder at tilrettelægge studiet på ved de to fakulteter, hvilket havde været tilfældet siden slutningen af 1960'erne.

Det nye teologiske studium

De fleste af disse krav til en studieordning for teologi er blevet opfyldt. Der studeres nu efter en model, hvor studietiden for en normal

Sammen med den ny studiestøtte skulle den ny studieordning helst fylde læsepladserne på de teologiske biblioteker.

student er fem år, og studieskift kan finde sted mellem København og Århus efter afsluttet grunduddannelse uden krav om tillægsprøver. Men på et meget væsentligt punkt måtte principperne fra de humanistiske uddannelser fraviges: Det teologiske studium blev af hensyn til dets specielle karakter (fordi teologistudiet ikke består af ét bestemt fag, men en række helt forskellige fag indgår heri) delt op i to dele, en *grunduddannelse* af to års varighed og en *overbygningsuddannelse* af tre års varighed.

Det propædeutiske studium

Et andet område, hvor de fra de nye humanistiske studier kendte regler må fraviges, er de *propædeutiske* fag, der er en forudsætning for at studere teologi på universitetet, og som omfatter *græsk* og *latin* (det tredje sprogfag, *hebraisk*, regnes som del af studiet og ikke som et propædeutisk fag). Til de humanistiske studier i almindelighed er der afsat et halvt års ekstra studietid, hvorunder de studerende kan opnå de nødvendige færdigheder i de fag, som indgår som redskabsfag i de egentlige studier. Da de teologistuderende skal være fortrolige med såvel græsk og latin på „et højt niveau“ (dvs. på et niveau, der svarer til det højeste niveau i gymnasieuddannelsen), har det vist sig nødvendigt med et propædeutisk studie af et års varighed. Egentlig burde de propæ-

deutiske fag være bestået inden optagelsen på teologistudiet; men for at gøre studiestarten mere „indbydende“, end den ville være med et helt års koncentreret arbejde med græsk og latin alene, spredes denne undervisning imidlertid således ud, at den normalt først vil være overstået efter et halvandet års studium. I denne periode vil andre teologiske fag kunne studeres sideløbende med den propædeutiske undervisning. For at lette denne fase af studiet har man indført undervisning i *teologihistorie*, et kursus, der giver en kortfattet oversigt over teologiens historie fra oldtid til nutid.

Grunduddannelsen

På den teologiske grunduddannelse gives der en indføring i de fem klassiske teologiske hoveddiscipliner, *Det gamle Testaments eksegese* (fortolkning), *Det ny Testaments eksegese*, *kirkehistorie*, *etik* og *religionsfilosofi*, samt *dogmatik med økumenisk teologi*. Undervisningen er kursuspræget, og der afholdes prøver i samtlige fem fag.

I de to eksegetiske fag læses teksterne fra Det gamle og Det ny Testamente på originalsprogene, henholdsvis hebraisk og græsk. I studiet af Det gamle Testamente indgår derfor et kursus i *hebraisk*, der strækker sig over et helt studieår, og der afsluttes med en særlig prøve i hebraisk. For begge de eksegetiske fag gælder, at der læ-

ses et begrænset udvalg af tekster på græsk og hebraisk, og i studiet indgår desuden en række *bifag* som Israels historie og religionshistorie, nytestamentlig tidshistorie og teologi m.v.

I kirkehistorie læses to dele af kirkehistorien, idet denne inddeles i seks perioder, af hvilke to indgår i undervisningen på grunduddannelsen, henholdsvis en periode, der falder før år 1300 og en, der ligger senere. I det kirkehistoriske studium indgår desuden læsning af kilde-tekster, også af sådanne som er affattet på latin.

I de to *systematiske fag* gives der generelle indledninger i de to fags hovedspørgsmål, og der læses kilde-tekster, bl.a. på latin. Endelig knytter der sig til etik og religionsfilosofi et kursus i filosofiens historie og i filosofiske grundspørgsmål, og der afholdes særskilt prøve i filosofi.

Overbygningsuddannelsen

Den teologiske overbygningsuddannelse uddyber kendskabet til de teologiske hoveddiscipliner. Hermed menes, at undervisningen på overbygningsuddannelsen skal lede den studerende frem til selvstændigt at kunne arbejde med teologien og dens problemer i forbindelse med det senere arbejde efter afsluttet teologisk studium. Undervisningen er fri, således at det i vidt omfang er overladt til den studerende selv at tilrettelægge sit

studium, ligesom det står den studerende frit under vejledning selv at vælge nogle af de områder, som han eller hun vil specialisere sig i. Der afsluttes med en teologisk embedseksamen, hvor der prøves i Gammel Testamente, *Ny Testamente*, *Kirkehistorie*, samt i *Systematisk teologi*.

Embedseksamen supplerer grunduddannelsens prøver, idet der sigtes mod et højere niveau end på grunduddannelsen. Desuden læses for Ny Testaments vedkommende de dele heraf på græsk, som ikke indgik i pensum ved eksamen på grunduddannelsen. Hele Ny Testamente læses således på græsk af den studerende i løbet af studietiden. Ligeledes studeres de dele af kirkehistorien, som ikke indgik i grunduddannelsen. Endelig er de systematiske fag af saglige grunde slået sammen i et eksamensforløb på overbygningsuddannelsen.

Som et nyt element på overbygningsuddannelsen gives der en indføring i *praktisk teologi*, og der afsluttes med en selvstændig prøve i dette fag. Også tidligere er der ved Det teologiske Fakultet blevet tilbudt undervisning i praktisk teologi, der omfatter discipliner som liturgik, hymnologi, homilektik, kateketik, pastoralpsykologi m.v. Men det nye er, at dette fag nu indgår som en *obligatorisk* del af teologistudiet.

Det selvstændige arbejde på

overbygningsuddannelsen udmønter sig især ved, at den studerende udarbejder et speciale - eller eventuelt skriver to mindre afhandlinger - på grundlag af et emne, som vedkommende selv har valgt og inden for det teologiske område, som den studerende betragter som sin hovedinteresse.

Endelig har den nye studieordning givet plads til et såkaldt *frit emnestudium*. Indførelsen af denne nyordning i forhold til tidligere teologiske studieordninger er motiveret af to forhold: For det første har det været et ufravigeligt krav fra Undervisningsministeriet, at det teologiske studium i fremtiden skal tilrettelægges så fleksibelt, at studieelementer fra andre fagområder ved universiteter eller andre højere læreanstalter skal kunne indgå i studiet. Sådanne studieelementer fra andre uddannelsesinstanser end Det teologiske Fakultet vil herefter kunne gøre det ud for et frit emnestudium. For det andet gives der under det fri emnestudium de teologistuderende mulighed for at eksperimentere med deres studium, uddybe særlige sider heraf enten ved studier ved fakultetet selv eller ved andre uddannelsesinstitutioner. Vi har endnu ingen erfaringer med, hvorledes dette fri emnestudium vil se ud i praksis; men blandt de ting, som ville kunne tages op, er uddybende sprogstudier med henblik på specialisering inden for et teolo-

gisk fag eller studieophold ved andre institutioner herhjemme eller i udlandet. Emnestudiet kan enten have direkte teologisk indhold, eller det kan supplere teologistudiet med særlige tekniske kvalifikationer, f.eks. med uddybende studier af sociologi, psykologi eller kommunikationslære.

Om at studere teologi i 1990'erne

Ovenfor blev det angivet, hvilke forhold der har gennemtvunget en reform af det teologiske studium. Som det vil fremgå, har reformen ført til et stramning af studiet, men ikke kun hertil, idet en række nye studieelementer er indført, ikke mindst praktisk teologi og det fri emnestudium. Der er al mulig grund til at tro, at fremtidens teologiske kandidater vil være mindst lige så alsidigt uddannede som deres forgængere, og det er lykkedes at udarbejde en studieordning inden for meget snævre rammer, der heller ikke giver afslag på kvaliteten af uddannelsen. Ikke mindst bevares i fuldt omfang den sproguddannelse, som traditionelt har begrundet teologiens stilling som universitetsfag, fordi den giver de studerende mulighed for i samtlige teologiske hovedfag at studere kilderne på originalsprogene. Den traditionelle vægtlæggen på de tre humanistiske hoveddiscipliner, filologi, historie og filosofi, er bibeholdt, og er suppleret med studiee-

lementer, hvori kan indgå discipliner fra samfundsvidenskaberne. Man kunne måske have ønsket sig, at fag som religionssociologi eller religionspsykologi eller andre samfundsvidenskaber havde fået en større vægt, end det er tilfældet, men de snævre tidsrammer for teologistudiet åbner ikke muligheder for altfor dristige eksperimenter.

Tilbage står spørgsmålene: Hjælper det? Bliver kandidaterne bedre end deres forgængere? Gør de sig færdige til tiden? Og hvad kan vi gøre, for at en student, der starter studiet i disse år, kan forlade universitetet om en fem eller seks år som cand.theol. parat til at påtage sig de opgaver, som traditionelt har været teologens?

Den økonomiske side af sagen skal ikke kommenteres her. Kun må det stå fast, at skal projektet lykkes, må de studerendes erhvervsarbejde indskrænkes til et absolut minimum. Det teologiske Fakultet vil ikke i sin planlægning af undervisningen kunne tage hensyn til eventuelt erhvervsarbejde, men må regne med, at den studerende kan afsætte en fuld arbejdsuge til sine studier.

Den studerende, der starter nu under den nye studieordning, vil blive præsenteret for en fast og stram tilrettelæggelse af undervisningen, der i virkeligheden med hensyn til sin struktur kan minde en del om den, som fandtes i gymnasiet eller på hf-kurset. Allerede

nu er der indført et såkaldt *fast skema*, der omfatter al undervisning på grunduddannelsen. Det vil herefter være forbi med de dage, hvor en studerende kunne blive forhindret i at deltage i en nødvendig undervisning pga. af en uheldig tilrettelæggelse af undervisningstidspunkter og -forløb i de første studieår. Følges skemaet og dets anbefalinger, vil de fleste studenter være færdige med grunduddannelsen inden for den normerede studietid.

Den nyimmatrikulerede student vil desuden i fremtiden få hjælp i den første studietid af *rustutorer*. Sådanne tutorer er ældre studerende, der er ansat af fakultetet til i det første semester at bistå de nyimmatrikulerede studerende ved tilrettelæggelsen af deres studium, ja, ved i det hele taget at fungere som personlige rådgivere for „russerne“. Og når grunduddannelsen er vel overstået, vil den studerende i det første års tid blive bistået af en af fakultetets lærere, der kommer til at fungere som vedkommendes personlige tutor. Disse og andre pædagogiske nyordninger skulle tilsammen helst medvirke til, at kun manglende interesse eller manglende evner i fremtiden vil være de normale årsager til, at teologistudiet opgives.

Disse to forhold, interesse og evner, må imidlertid også være krav, som fakultetet kan stille til sine studerende. Hverken fakultetet,

de studerende selv eller vore aftagerinstitutioner - og det gælder naturligvis i særdeleshed folkekirken - kan have interesse i tvinge modvillige studerende til at gennemføre et studium, de måske ikke længere interesserer sig for. Det korte af det lange er imidlertid, at de kommende studerende ved Det teologiske Fakultet i højere grad, end det måske tidligere har været tilfældet, vil få indtrykket af, at

„der er nogen, der interesserer sig for dem“. Hemmeligheden bag den fremtidige tilrettelæggelse af studiet er, at den studerende for alt i verden ikke må komme til at føle sig alene eller forladt. Det må altid stå klart, hvem man kan henvende sig til i en krise, samt at det er ens ret at få hjælp og vejledning, men også at det er vejlederens (tutorens) ret og pligt at vejlede og give gode råd.

Praktisk teologi - et nyt og gammelt fag

*Af Eberhard Harbsmeier og Hans Raun Iversen
Institut for systematisk Teologi*

En markant nyskabelse i den nye studieordning af 1989 er indførelsen af praktisk teologi som obligatorisk eksamensfag til teologisk embedskandidateksamen.

Fagets opgave og genstand

Praktisk teologi er i den nye studieordning defineret som læren om kristendommens livsytringer og kirkens kommunikationsformer. Faget indgår med denne definition som det sjette - og nyeste - af fagene i universitetets teologiske fagkreds. Men selve sagen er naturligvis meget ældre, idet man til alle tider, i forskellig form og i vekslende omfang, har beskæftiget sig teologisk med den kirkelige praksis i forkyndelse, undervisning, sjælesorg, gudstjeneste, diakoni etc., og ifølge et ofte citeret ord af Luther er al sand teologi praktisk. Det nye er kun, at Praktisk teologi nu også drives som selvstændigt universitetsfag som en del af universitets-

Eberhard Harbsmeier er lektor i praktisk teologi.

teologien. Internationalt er heller ikke dette så nyt, idet Praktisk teologi som selvstændigt universitetsfag blev indført af ingen ringere end Schleiermacher, der regnes for „grundlæggeren“ af dette fag som universitetsfag (fra 1810 i Berlin). I andre lande har faget derfor allerede en lang tradition, men i Skan-

dinavien er det først i de senere år markeret som selvstændigt universitetsfag.

Den praktiske teologi opfinder så lidt som de andre teologiske fag sin genstand: Teologien som helhed forudsætter, at der faktisk findes religion eller kirke som en historisk og samfundsmæssig virkelighed. De historiske fag beskæftiger sig med kristendommens historie og historiske forudsætninger, de systematiske fag spørger efter kristendommens sandhed, medens den praktiske teologi beskæftiger sig med kristendommens nutidige virkelighed, som den viser sig i kirkens livsytringer og religiøs formidlet praksis.

Som universitetsfag indgår Praktisk teologi som en videnskabelig disciplin på linie med de øvrige discipliner. Hvor Pastoralseminariets primære opgave er at indøve praktiske færdigheder, der hører præstegerningen til, er Praktisk teologi en teoretisk beskæftigelse, der underkaster den kirkelige - og i videre forstand den kristelige og religiøse - praksis en kritisk undersøgelse.

Ligesom den historisk-kritiske forskning forlængst har ført til en adskillelse mellem historisk (eksegetisk) og systematisk teologi, er det sækulariseringen, der i nyere tid har ført til, at den praktiske teologi er opstået som et selvstændigt teologisk fag ved siden af de historiske og systematiske fag.

Kirkelig praksis, forstået som kristendommens livsytringer eller kirkens formidlingsformer, er ikke længere bare et spørgsmål om anvendt dogmatik eller populariseret eksegese. Der skal en større teoretisk arbejdsproces og mere teologisk og metodisk refleksion til at sætte teologiske og eksegetiske indsigter i forhold til en kirkelig praksis. Det er udforskningen af alle de forhold, der bestemmer den kirkelige praksis, den praktiske teologi beskæftiger sig med. Og den kirkelige praksis er i en sækulariseret „postkristen“ verden blevet mere kompliceret end før. Derfor kræver den også mere end før en selvstændig teori.

Metoder i praktisk teologi

Man kan skelne mellem fire forskellige metoder og tilgange til Praktisk teologi, metoder, der vægter fagets opgaver forskelligt og hver har deres berettigelse:

1. Den første tilgang er den historiske. I dens perspektiv er læren om gudstjenestens historie og salmehistorien den centrale praktisk teologiske disciplin. Navnlig omkring århundredskiftet dominerede den historiske tilgang til stoffet - men det er en tendens, der i de senere år vinder frem igen.

2. Den anden tilgang er den dogmatisk-systematiske, der var den fremherskende i den dialektiske teologi, herhjemme Tidehverv, hvor homiletikken (prædikenlæ-

ren) var den Praktiske teologis kongedisciplin. Her ville man ikke bare nøjes med en historisk tilgang til stoffet, det forstod man som flugt fra sandhedsspørgsmålet. Alle kirkelige livsytringer blev tolket som eller ud fra prædiken som kirkens eneste legitime praksis. Denne tilgang har været fremherskende siden 30'erne helt op til 60'erne og har stadig en del fortalere.

3. Den tredje tilgang kunne man kalde den hermeneutiske, hvor den praktiske teologis vigtigste samtalepartner var eksegese og hermeneutikken - og hvor kateketikken med dens forsøg på at formidle den historisk-kritiske eksegeses resultater stod i centrum. Det var „teksten“, der stod i centrum i homiletikken, men især også i religionspædagogikken, man har i den forbindelse talt om tekstfetichisme inden for religionspædagogikken. Selv om man i dag ser mere kritisk på den historisk-kritiske eksegeses muligheder, så har dette synspunkt selvfølgelig også stadig sin berettigelse, selv om religionspædagogikken i dag mere er præget af oplevelses- og erfaringspædagogik.

4. I de seneste år har Praktisk teologi - hvis man skal tro dens egne repræsentanter - oplevet et vældigt opsving, man taler om, at faget har overvundet sin askepotilværelse på universiteterne eller er vågnet fra sin tornerosesøvn og faget optræder mange steder med

kravet om så at sige at være den førende teologiske disciplin, „kronen“ på teologistudiet, som allerede Schleiermacher havde kaldt den. Det er således på forskellig vis tilfældet såvel i Vesttyskland som ikke mindst i USA.

Denne udvikling skyldes i høj grad inddragelsen af de empiriske humanvidenskaber i det teologiske arbejde: psykologi, sociologi, antropologi, kommunikationsvidenskab etc. Her har den praktiske teologi så at sige fundet sin egen metode, der giver den en egen profil i forhold til de andre teologiske fag, der mere orienterer sig ud fra de klassiske åndsvidenskaber.

Det er i denne sammenhæng, pastoralpsykologien og læren om sjælesorgen er blevet en meget central teologisk disciplin, ja internationalt tales der ligefrem om en pastoralpsykologisk „bevægelse“, der fra Amerika nu også er kommet til Europa og i de senere år til Danmark. Men også religionspædagogikken har anvendt empiriske humanvidenskabelige metoder, og det samme gælder homiletikken, der inddrager kommunikationsvidenskaberne.

Man taler om en „empirisk vending“ inden for den praktiske teologi, hvor praktisk teologi forstås som en moderne handlingsvidenskab på linie med sociologi og psykologi. Selvfølgelig er denne „empiriske vending“ ikke uomstridt og uden problemer. Den praktiske

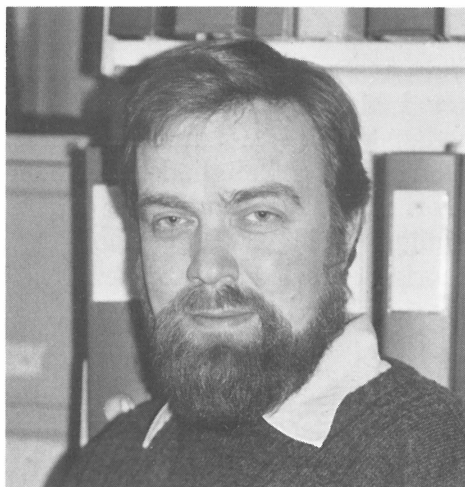
teologi må netop reflektere over de problemer, der ligger i anvendelsen af humanvidenskabelige metoder inden for teologi og kirkelig praksis.

Det ideelle er at integrere de forskellige tilgange og metoder i de praktiske teologiske arbejdsprocesser. Men der er gode grunde til at hilse alle bidrag til praktisk teologisk undervisning og forskning velkommen, selv om bidragene ofte vil holde sig til én af metoderne.

Fagets områder

De forskellige områder inden for den praktiske teologi giver sig så at sige af sig selv. Traditionelt har den praktiske teologi haft en tendens til at koncentrere sig for meget om præstens arbejde som den centrale form for kirkelig praksis: Prædikenlære, sjælesorg, kateketik, liturgik er områder, der direkte beskæftiger sig videnskabeligt med præstens centrale embedsfunktioner. Dertil kommer dog i nyere tid flere aspekter, der udvider perspektivet og gør, at Praktisk teologi i dag ikke længere er så „præstecenteret“, som den har været: Menighedsopbygning, diakoni, missionsvidenskab, kirkeret og religionssociologi er eksempler på områder, der i de senere år er kommet til og beskæftiger sig med arbejdsfelter, som ikke er særligt præstelige.

Denne udvikling har på den anden side gjort den praktiske teologi

Hans Raun Iversen er lektor i praktisk teologi.

til en meget omfattende disciplin, der i virkeligheden er delt op i mange specialområder, hvor kun specialister har overblik. I vores studieordning er der taget hensyn til dette ved, at der gives mulighed for at vælge inden for det meget omfattende stof, samtidigt med at man skaffer sig en mere summarisk overbliksviden over faget som helhed. Men denne specialisering er jo noget, der ikke kun er kendetegnende for dette fag, men for teologien, ja videnskaben i det hele taget i dag.

Praktisk teologi og kirken

Selv om praktisk teologi er en teoretisk videnskab, kan den være med til at lette overgangen mellem universitetsstudiet og kirkelig praksis, idet det netop er denne praksis, der er fagets centrale gen-

stand. Det ville nemlig være forkert at spille teori og praksis ud imod hinanden og kalde det ene videnskabelig, det andet uvidenskabelig. I virkeligheden betinger teori og praksis hinanden i et gensidigt vekselvirkningsforhold: En teori uden praksis er tom, en praksis uden teori er blind.

Den praktiske teologi har også et perspektiv på teologien som en „kirkelig“ videnskab. Derved skal ikke forstås, at den praktiske teologi tilsigter en kirkeliggørelse af studiet eller kirkelig omklamring af studenterne i stil med, hvad man kunne forestille på et menighedsfakultet eller et præsteseminarium. Snarere tværtimod: Når også teologi som universitetsfag gør kirkens praksis til genstand for teologisk refleksion, så indebærer det en kirkekritik. Hvis man ikke vil forfalde til perspektivløs kirkelig pragmatisme og tilpasset „kirkepolitik“, kræver den kirkelige praksis et kritisk korrektiv i form af praktisk teologi. Ikke kun forgangne århundreders kirkelige praksis skal undersøges og vurderes kritisk, det skal også nutidens kirkelige og religiøse praksis.

Sammenfattende sagt kan der skitseres tre motiver bag og formål med indførelsen af praktisk teologi som selvstændigt fag. At motiverne vægtes forskelligt er klart nok, men vores hovedsynspunkt er, at den praktiske teologi vil bidrage på alle tre områder uanset, hvordan

man motiverer den:

1) Vi kan ikke garantere, men vi kan dog gætte på, at teologiske kandidater efter den nye eksamensordning vil have et lille forspring i forhold til den form for praktisk teologisk refleksion, der kræves af enhver teolog, der efter eksamen kommer til at stå i et kirkeligt arbejde. Og det ganske simpelt af den grund, at der nu i studiet indgår et krav om praktisk teologisk viden og eftertanke.

2) Ligeledes kan det siges, at den praktiske teologi som et stykke konstruktiv kirkekritik er et bidrag til kirkens liv, da kirken ikke blot har noget at lære af studier af historisk og systematisk art, men også af studier, hvis centrale område er kirkens og kristendommens aktuelle kommunikationsformer.

3) Den afgørende motivation for fagets indførelse kan dog også betegnes som fagintern. Skal teologien løse hele den opgave, som den stiller sig selv, kan en fast prioriteret beskæftigelse med praktisk teologi ikke undværes. Der ligger således i den nye studieordning en udfordring til alle fag om at bidrage til praktisk teologi med undervisning og forskning, og der ligger samtidig en opgave for fagets faste lærere i at være med til at udpege de opgaver af praktisk teologisk nødvendighed, som måske hidtil har været underprioriteret i de andre fag.

Tidsskrifter og årbøger

En række teologiske tidsskrifter og årsskrifter, herunder en del med international og/eller tværfaglig profil, har til huse på Det teologiske Fakultet i København. Nogle har adresse i huset, andre er opstået på initiativ af medarbejdere i huset og/eller redigeres af medarbejdere i huset.

Der lægges meget arbejde i disse publikationer - og mange forskningsresultater offentliggøres i dem. Vi har bedt redaktionerne præsentere de forskellige tidsskrifter og årbøger i kort form.

Studia Theologica Scandinavian Journal of Theology

Studia Theologica er et internationalt teologisk tidsskrift, udgivet af de nordiske teologiske fakulteter. Det redigeres af en internordisk redaktionskomité.

Studia Theologica har til formål at præsentere nordisk teologi i såvel en nordisk som en international sammenhæng og derved selv bidrage til den teologiske debat. Tidsskriftet informerer også mere

bredt om nordisk teologi ved at bringe abstracts af nordiske teologiske doktorafhandlinger.

I 1989 og 1990 kommer tidsskriftet til at bestå af temanumre, som søger at tegne en profil af nordisk teologi i dag. Nr. 1 i 1989 er „Feminist Reconstruction of Early Christianity“ (der ud over nordiske bidrag rummer to artikler af Elisabeth Schüssler Fiorenza). Nr. 2 om-

handler spørgsmålet om naturlig teologi.

Studia Theologica udkommer med to numre årligt, hvert på ca. 80 sider, og koster i abonnement 220,- DKK. Abonnement tegnes ved henvendelse til Akademisk

Forlag, Store Kannikestræde 8, Postbox 54, 1002 København K.

Redaktør er Jens Glebe-Møller, redaktionssekretær Arne Grøn. Redaktionens adresse: Institut for systematisk Teologi, Købmagergade 44-46, 1150 København K.

Dansk teologisk Tidsskrift

Dansk teologisk Tidsskrift udgives i samarbejde med de teologiske fakulteter i København og Århus. Det udkommer med 4 hæfter årligt og med et samlet sidetal på 320.

Dansk teologisk Tidsskrift har eksisteret siden 1938 og offentliggør videnskabelige afhandlinger inden for alle teologiske discipliner samt oppositionsindlæg fra doktor-disputatser.

Desuden har det en anmeldelsesafdeling. Redaktionen består af professor, dr. theol. Mogens Müller, lektor, dr. theol. Martin Schwarz Lausten, lektor, dr. theol. Kirsten Nielsen og lektor, dr. theol. Jens Holger Schjørring. Det udgives af Forlaget Anis, Frederiksberg Allé 10A, 1820 Frederiksberg C. Pris pr. årgang kr. 220,-; for studerende kr. 155,-.

Kierkegaardiana

Kierkegaardiana, der udgives af Søren Kierkegaard Selskabet hvert andet år, er et tidsskrift i internationalt regi, som bringer afhandlinger, anmeldelser og kritik affattet på enten engelsk, tysk eller fransk. Kierkegaardiana spænder over et bredt register og tilstræber således at formidle Kierkegaard i de sammenhænge, han med tiden er blevet en del af og for tiden bevæger sig i. Søren Kierke-

gaard Selskabet udgiver desuden hvert år de såkaldt Populære Skrifter, der i et let tilgængeligt dansk bringer korte artikler eller samler sig om et enkelt emne.

Kierkegaardiana redigeres af Joakim Garff, Eberhard Harbsmeier, Helge Hultberg, Poul Lübcke.

Subskription hos C.A. Reitzels Forlag, Nørregade 20, DK-1165, Kbh. K. Telf. 33 12 24 00.

Fønix

Tidsskriftet Fønix, der udkommer 4 gange årligt, formidler ikke blot

teologiske forskningsresultater, det bidrager tillige til en aktuel

diskussion på tværs af snævre, fagteologiske grænser. Da videnskabelighed ikke er identisk med evnen til at kede læseren grundigt, har artiklerne i Fønix ofte essayistisk karakter. I hvert nummer findes desuden anmeldelser, der enten former sig som korte præsentationer eller forholder sig mere kritisk perspektiverende.

Kritisk forum for praktisk teologi

Kritisk forum for praktisk teologi ønsker at bidrage til en kvalificeret og saglig diskussion af praktisk-teologiske emner.

Det sker i fire årlige temanumre - senest med temaer som „Det nye alterbogsforslag“, „Et nyt verdensbillede - en ny kristendomsforståelse?“, „Genfortælling af bibelhistorie“ og „Hjælpe-motivationen“.

Kritisk forum for praktisk teologi redigeres af en redaktionsgruppe bestående af Birte Andersen,

Kirkehistoriske Samlinger

Kirkehistoriske samlinger, som udgives af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, udkommer med et bind (ca. 240 s.) årligt.

Bogen indeholder afhandlinger, kilder, oppositionsindlæg m.v., alt vedr. Danmarks kirke- og kirkekunsthistorie. I hvert bind er der desuden en 30 siders oversigt over de væsentligste begivenheder i kirkelivet.

Redaktionen består af Niels H. Brønnum, Thorkild Grosbøll, Joakim Garff, Niels Grønkjær.

Abonnement for 14. årgang: kr. 175,-. Enkeltnummer: kr. 55,-. Tidsskriftets adresse: FØNIX, Købmagergade 44-46, 1150 Kbh. K. Telf. 33 15 28 11, lok. 225, sekretær Maria Rasmussen.

Kaj Bollmann, Anders Gadegaard, Eberhard Harbsmeier, Inga Holst, Hans Raun Iversen, Birgitte Larsen, Mogens Lindhardt, Karen Skydsgård og Jesper Stange.

Abonnement 10. årg. (89/90) kr. 155,- (studerende dog kr. 115,-); enkeltnumre kr. 60,-.

ANIS, Religionspædagogisk Center, Frederiksberg Allé 10A, 1820 Frederiksberg C. Telf. 31 24 92 50.

Redigeres af Carsten Breen-gaard, Louise Lillie, Chr. de Fine Licht og Martin Schwarz Lausten.

Pris: kr. 155,- (alm.), kr. 100,- for studerende.

Der medfølger ofte rabattilbud (ca. 25%) på ny kirkehistorisk litteratur.

Bestilles på Institut for Kirkehistorie.

Hymnologiske Meddelelser

Hymnologiske Meddelelser er siden 1972 blevet udgivet af Salmehistorisk Selskab som et værkstedsblad for salmehistorisk forskning. Tidsskriftet har gennem alle årene været åbent for artikler og afhandlinger om emner fra alle hymnologiens områder, fra videnskabelige analyser og undersøgelser til causerende oversigter.

Der bringes både historisk stof og prøver på det nyeste inden for salmer og salmemelodier, ligesom der løbende bringes anmeldelser af såvel nye salmesamlinger og salmebøger som salmehistorisk litteratur.

ICO - Iconographisk Post

Teologi udtrykkes ikke alene i skrift og tale, men også i billeder, og da Skandinaviens kirker er rige på sådanne, blev der for 20 år siden taget initiativ til udgivelsen af et fællesnordisk tidsskrift om kirkelig kunst.

I tidsskriftet bringes artikler (på dansk, norsk og svensk), som orienterer om nyfundne kalkmale-

Geografisk dækker Hymnologiske Meddelelser Danmark og det øvrige Norden, idet Nordisk Institut for Hymnologi (Nordhymna) står som medudgiver. Hymnologiske Meddelelser er fremgået af arbejdet med Dansk Salmeregistrant og har adresse: Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Abonnement, der omfatter 4 numre om året, og som for 1990 koster kr. 125,-, kan tegnes hos Hymnologiske Meddelelsers forretningsfører på ovennævnte adresse.

rier, bringer nytolkninger og gør rede for baggrunden for billedernes tilblivelse. Desuden bringes der omtale af den nyeste litteratur om emnet.

Tidsskriftet udgives af Riksantikvarieämbetet, Box 5405, S-114 84 Stockholm, og udkommer i hæfter af 40 sider 4 gange om året.

Abonnementspris: 70,- svkr.

Forum for Bibelsk Eksegese

Udgives på Museum Tusulanum Forlag.

Bind 1: 1988, udgivet af Geert Hallbäck og Karin Friis Plum, „Det gamle Testamente og den kristne

fortolkning“.

Bind 2: 1989 (udkommer 1990), udgivet af Troels Engberg-Pedersen og Niels Peter Lemche, „Den antikke jødedom“.

I denne serie, der i hovedsagen udgives og skrives af medarbejderne ved Institut for Bibelsk Eksegesis, gennemarbejdes et bestemt tema af interesse for de to eksegetiske fag. Artiklerne, der er affattede på dansk, henvender sig såvel til fagkolleger som til interesserede

læggfolk.

Bind 2 vil således give en redegørelse for det historiske og mentalitetshistoriske forløb fra ca. 200 f.Kr. til ca. 100 eft. Kr. Redegørelsen illustreres med gennemgange af en række skrifter fra epoken.

Kalender for Det teologiske Fakultet Foråret 1990

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskatalogen, der kan rekvireres fra den faglige vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Katalogen udkommer forud for hvert semester i januar og juli.

Særlige arrangementer og åbne møder ved fakultetet annonceres i Universitetsavisen, fakultetets studenterblad „Arken“ og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt evt. i dagspressen foruden ved opslag.

Ved redaktionens slutning er der planlagt følgende arrangementer på fakultetet for forårssemesteret 1990. For nærmere oplysninger henvises der til de nævnte kilder.

Torsdag d. 25. januar kl. 19,30

Kandidatstipendiat, cand. teol. Søren Jensen: Frederik Helweg og Kierkegaard - en grundtvigianers Kierkegaard-reception. Aud. 11, Købmagergade 46. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Onsdag d. 31. januar, torsdag d. 1. og fredag d. 2. februar kl. 9,15-12,00

Forskningsprofessor, dr. phil. Troels Engberg-Petersen: Intensivkursus om græsk moralfilosofi og paulinsk teologi. Forberedelsesmateriale fås ved henvendelse til Institut for bibelsk Eksegese.

Mandag d. 19. - fredag d. 23. februar

Besøg med gæsteforelæsninger og seminarer ved følgende lærere fra Det teologiske Fakultet i Helsingfors: Professor Simo Heininen, professor Tuomo Mannermaa, lic. theol. Simo Peura, professor Jouko Sihvo og docent Karl Syreeni.

Torsdag d. 22. februar kl. 19,30:

Mag. art. Susanne Dahl: Kierkegaards litterære metode med særligt henblik på „Gjentagelsen“. Aud. 11, Købmagergade 46. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Fredag d. 23. februar kl 13,00

Sognepræst Jacob Wolf forsvarer sin for erhvervelsen af den teologiske doktorgrad indleverede afhandling: „Den farvede verden“. Officielle opponenter: Forstander, dr. theol. Ole Jensen og lektor, dr. theol. Svend Bjerg. Anneksauditorium A, Studiestræde 6 o.g.

Onsdag d. 28. marts

Temadag arrangeret af Det teologiske Studienævn.

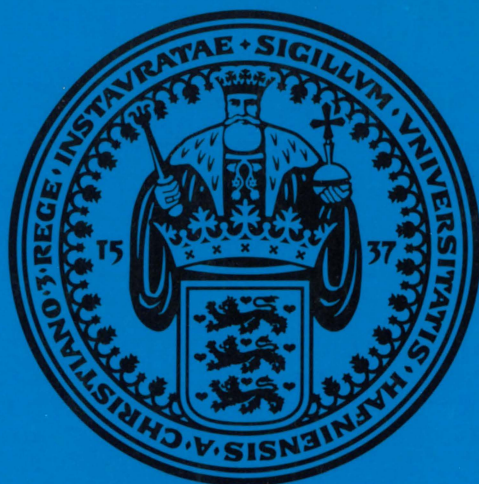
Torsdag d. 29. marts kl. 19,30

Højskoleforstander, mag. art. Grethe Rostbøll: Det eksistentielle som livsholdning - noget om, hvordan man underviser den unge uforberedte læser i Søren Kierkegaard. Aud. 11, Købmagergade 46. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Torsdag d. 26. april

Det teologiske Fakultet afholder debatdag. Emne og indlæg annonceres ved semesterstart.

*Forsiden: Jesu fødsel. Kalkmaleri
i Keldby kirke på Møn, malet ca.
1500. Foto: Nationalmuseet, Kø-
benhavn.*

ISSN 0905-4200